

МОТИВАЦИЯ И СИЛНИТЕ СТРАНИ НА ЛИЧНОСТТА КАТО ФАКТОРИ ЗА АКАДЕМИЧЕН УСПЕХ ПРИ ДЕЦА, ПОЛЗВАЩИ СОЦИАЛНАТА УСЛУГА „РЕЗИДЕНТНА ГРИЖА“

Десислава И. Миткова

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

***Резюме:** За постигане на академичен успех при деца, настанени в резидентни социални услуги, е необходимо да се приложи целенасочена подкрепа, която основно се фокусира върху мотивацията и силните страни на личността. Множество изследвания показват, че високите нива на мотивация корелират с по-добро академично представяне и усвояване на ефективни стратегии за учене в детска възраст. Аналогично, личностното развитие се свързва с повишена решителност и използване на вътрешни ресурси за постигане на заложените цели в образователния процес. Децата, които се отглеждат в резидентни социални услуги, са изправени пред множество емоционални и социални предизвикателства, които могат да възпрепятстват академичното им представяне. За да се преодолеят предизвикателствата, обучителните програмите следва да бъдат съобразени с индивидуалните потребности и способности на всяко дете, така че то да се чувства подкрепено и насърчено да следва своя уникален път на развитие. Индивидуалният подход в обучението на деца, ползващи социалната услуга „резидентна грижа“, основан на мотивация и силните страни на личността, може да се разглежда като солиден фактор за постигане на високи академични резултати.*

***Ключови думи:** деца, резидентни грижи, мотивация, личност, академичен успех*

MOTIVATION AND PERSONALITY STRENGTHS AS FACTORS FOR ACADEMIC SUCCESS IN CHILDREN FROM RESIDENTIAL CARE

Desislava I. Mitkova

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo

***Abstract:** Achieving academic success in children placed in residential social services requires targeted support, primarily focusing on motivation and personal strengths. Numerous studies show that high levels of motivation correlate with better academic performance and the adoption of effective learning strategies in childhood. Similarly, personal development is associated with increased determination and the utilization of internal resources to achieve educational goals. Children raised in residential care face many emotional and social challenges that can hinder their academic performance. To overcome these challenges, educational programs should be tailored to the individual needs and abilities of each child, so they feel supported and encouraged to pursue their unique path of development. An individualized approach to educating children in*

residential care, based on motivation and personal strengths, can be seen as a solid factor in achieving high academic results.

Keywords: children, residential care, motivation, personality, academic success

В съвременния свят мотивацията е основен фактор за постигане на успех и оптимално функциониране. Тя подтиква индивидите да постигат своите цели и задачи, както в образованието и кариерата, така и в личния си живот. Въпрос от първостепенно значение е да се проучи как работи мотивационният процес и как може да бъде поддържан в една ефективна и работеща рамка при деца, ползващи социалната услуга „резидентна грижа“ в етап на обучение. Теориите за мотивацията ни помагат да разберем основните принципи и да приложим тези знания в социалната и педагогическата практика.

Настоящата статия се фокусира върху силните страни на личността, които могат да допринесат за мотивацията и академичния прогрес на деца, които се отглеждат в алтернативна на семейната среда. В практиката е известно, че децата, които целенасочено биват подкрепяни да работят за развитие и усъвършенстване на силните си страни, са по-склонни да се ангажират с академични занятия и постигане на успех в образователните институции и бъдещия си самостоятелен живот. Като силни страни на личността, водещи до академичен успех и оптимално функциониране, могат да се разглеждат: дисциплина, креативност, увереност, комуникативни и аналитични умения.

Целта на статията е да се изследва по какъв начин силните страни на личността и мотивацията влияят върху академичния успех и оптималното функциониране при деца, ползващи социалната услуга „резидентна грижа“, като се акцентира върху спецификата на мотивационния процес и индивидуалната подкрепа. Обект на изследване са децата, настанени в социални услуги от резидентен тип и техните силни личностни страни, които могат да допринесат за по-добро мотивиране и постигане на цели в академичното развитие. Предмет на анализ са мотивационните теории и тяхното приложение в практическата сфера, както и определяне на основните понятия - мотивационен процес, стимули и потребности. Задачите на разработката включват: проучване на взаимодействието между силните страни на личността и мотивацията, както и анализ на теориите за мотивацията и тяхното приложение в практиката на резидентните социални услуги за деца.

1.1 Определяне на основните понятия: мотивационен процес, стимули и потребности.

Мотивацията представлява процес на насърчаване на самия себе си или на околните да извършват дейности, чрез изпълнението на които се постигат общи цели. Процесът по мотивация може да се разглежда като съвкупност от фактори на средата – външни и вътрешни, които насърчават индивида към движение напред в определена посока и граници, постигане на успех и лично удовлетворение (Abraham, 2011). Когато се говори за мотивация, е необходимо да се изясни значението на термина „потребности“. Между нужди и потребности следва да се прави ясно разграничение. Човек има нужда от сън, храна, въздух и други жизненоважни неща за своето съществуване. От тази гледна точка, нуждите могат да се разглеждат като несъзнателни или първични. Потребностите се определят като

осъзнати нужди. Те представляват най-общо липса на нещо, което повлиява развитието и поведението на човек. Потребностите могат да бъдат материални, психологически, физиологични и други, и липсите, които пораждаат, могат да подтикнат индивида да ги удовлетворява, игнорира или потиска. В основата на мотивационния процес лежат потребностите на човек, които го провокират да действа или да се държи по определен начин.

Стимулите и потребностите са две основни концепции в областта на мотивацията. Стимулите се отнасят до външни фактори, които влияят върху поведението на човек. Тези фактори могат да бъдат под формата на награди за постижения, признание или други средства. Стимулите имат за цел да мотивират хората да постигнат определена цел или да избягат от нежелано поведение. Потребностите, от друга страна, са вътрешни стимули, които предизвикат конкретен поведенчески отговор. Те са насочени към удовлетворяване на нуждите на индивида и включват физиологични нужди, като например хранене и почивка, или по-абстрактни нужди, като например признание и постижения, академично и професионално развитие и др. (Илчева, 2012).

1.2 Мотивационни теории

В основата на мотивационните стратегии стоят човешките потребности на всеки един от нас, както беше споменато и по-горе. Съгласно теорията за йерархия на потребностите на Маслоу (1943 г.), човек се мотивира последователно с удовлетворяване на поредица от потребности, които условно Маслоу разделя на слоеве, формиращи пирамида. Потребностите са структурирани в определени нива, като основното в неговата теория е, че човек не може да премине в по-горно ниво, ако не е задоволил потребностите от по-долно ниво. Маслоу счита, че удовлетворените потребности подтиква индивида към действие, както и обратното. Той групира потребностите в няколко слоя. В основата на пирамидата лежат на първи ред физиологичните потребности, без които животът би бил невъзможен. Това са въздух, вода, храна, сън и др. Веднага след тях идват потребностите, които карат индивида да се чувства сигурен. На третия ред Маслоу поставя социалните потребности, които включват приятели, семейство, обич и др. Предпоследното ниво на йерархията включва потребностите на човек от това да се чувства уважаван, а на последното ниво са потребностите от реализация (Маслоу, 2018). Важно е да се спомене, че йерархията на потребностите не може да бъде прилагана при всеки случай, тя по-скоро се отнася до общата картина.

За мотивация, основана на потребностите, пишат и други изследователи. Например, Алдърфър приема, че потребностите могат да бъдат систематизирани само в три групи (Yang and Ling, 2023). Нарича теорията си ERG от първите букви на думите Essence (същност), Respect (уважение) и Growth (растеж). Йерархичните структури на Маслоу и Алдърфър могат да бъдат съпоставени, като при втория случай човек може да преминава през различните нива, като удовлетворява потребности от основата към върха и обратно. При Маслоу движението винаги е от основата към върха на пирамидата само чрез предварително задоволяване на потребностите от по-ниско ниво.

Двухфакторната теория за мотивацията на Херцберг идва като извод след проведено изследване в периода 1950 - 1960 г. относно факторите, които оказват мотивиращо и

демотивиращо въздействие върху индивидите. Херцберг счита, че съществува взаимовръзка и постоянно движение от състояние на удовлетвореност и неудовлетвореност. Този непрекъснат ход или движение оформя двата цикъла. В тази теория се формулират две групи потребности: необходимост от успех и необходимост от принадлежност и власт (Bevins, 2018).

1.3 Специфични особености на мотивационния процес по отношение на децата, ползващи услугата „резидентна грижа“

Голяма част от децата, които са настанени в социални услуги от резидентен тип, са преживели различни травматични ситуации в миналото, които водят до липса на стабилност и чувство за несигурност в живота им. Негативните житейски преживявания оказват влияние върху тяхното самочувствие и желанието им да изграждат доверителни връзки с лицата, полагащи грижи в социалните услуги (Brodzinsky et al., 2021). Във връзка с тези специфични особености мотивационният процес при деца от резидентни социални услуги изисква от специалистите да прилагат деликатен, индивидуален подход в ежедневната си работа, който отчита емоционалните и психологическите нужди на всяко дете. Специалистите от екипите, полагащи грижи за деца в резидентни социални услуги, следва да притежават солидни умения за оказване на подкрепа на деца в риск, като им предоставят усещане за сигурност и съпричастност. Средата за отглеждане и възпитание в социалните услуги от резидентен тип трябва да насърчава децата към личностно развитие, позитивен житейски опит и открито споделяне на предизвикателствата в живота им.

Мотивирането на деца, ползващи социалната услуга „резидентни грижи“ представлява процес на стимулиране и подкрепа, при който се акцентира върху личностните ресурси, цели и интереси, така че да се постигне положителна промяна в поведението и нагласите им за обучение и развитие. Процесът включва идентифициране и насърчаване на силните страни на всяко дете, както и предоставяне на специализирана подкрепа и ресурси за личностен и академичен растеж. Основният фокус при мотивирането на деца, настанени в социални услуги от резидентен тип е свързан с изграждане и поддържане на позитивна жизнена среда, която стимулира децата да постигат високи цели в личния си живот (Kumpulainen, K. et al., 2013). Високото ниво на мотивация при деца, ползващи услугата „резидентна грижа“, може да компенсира някои дефицити или затруднения във връзка с академичните постижения, социалните умения и емоционалната стабилност, които често са резултат от предишни травматични преживявания и липса на стабилна подкрепяща среда. Мотивираните деца са по-склонни да се ангажират с учебния процес, проявяват по-голяма активност при решаване на индивидуални и групови задачи и ефективно се интегрират в образователната среда.

Факторите, които оказват влияние върху мотивацията на децата, настанени в социални услуги от резидентен тип, са разнообразни. Като значим фактор може да се посочи качеството на предоставяните социални услуги за деца в уязвимо положение, особено по отношение на взаимодействието специалист-дете. Емоционалната подкрепа и вниманието към индивидуалните потребности на децата представляват друг съществен фактор, който оказва сериозно влияние върху мотивацията на децата да се развиват като пълноценни и образовани личности. Някои характеристики на средата за отглеждане и възпитание на децата, настанени в социални услуги от резидентен тип също могат да повлияят качеството

на мотивационния процес. Тук се визират възможностите за развитие, които предоставя социалната услуга, в това число достъп до образователни материали, предоставяне на допълнителна педагогическа подкрепа, насърчаване на участието в извънкласни дейности и др. Не на последно място по значимост следва да се посочи, че социалната подкрепа от страна на родители, значими близки, съученици и общността като цяло, стимулира чувството на принадлежност и значимост при децата, настанени в резидентни социални услуги. В резултат се повишава самочувствието и мотивацията на децата да участват активно в социалния живот, включително и чрез постигане на високи образователни цели.

1.4 Силни страни на личността, водещи до мотивиран, академичен прогрес и здравословно функциониране

В литературата са описани редица силни страни на личността, които могат да повлияят положително върху индивидуалната мотивация, академичния прогрес и оптималното функциониране. Някои от тези силни страни включват: дисциплина, креативност, увереност и аналитични умения. Дисциплинираните индивиди, които са в процес на академично обучение обичайно демонстрират силната способност да се самоорганизират и да изграждат добри навици за учене и взаимодействие в образователна среда. Това им помага да постигнат добри резултати в своето образователно развитие и да получат по-големи шансове за успех в самостоятелния си живот (Линков и колектив, 2005).

Креативните обучаеми се справят по-добре с проблематични ситуации и успяват да намерят нестандартни решения. Хората с високо ниво на увереност имат по-голяма мотивация и устойчивост да си поставят реалистични и постижими цели, като усърдно работят по тяхното постигане. Те също така могат да бъдат по-продуктивни и да имат по-добри взаимоотношения с колеги и учители. Ученици и студенти с добре развити комуникационни умения се справят по-добре в учебния процес и се адаптират успешно към нови среди и взаимодействия с колеги или съученици (Saleh, 2018).

Аналитичните личности се справят със сложни задачи и умеят да анализират информацията по-ефективно, което често ги прави по-успешни в научния процес, спрямо връстниците им, когато е необходимо да се анализират и обработват големи количества данни.

1.5 Социално-педагогически интервенции за мотивиране и разкриване силните страни на личността при деца, ползващи социалната услуга „резидентна грижа“

В образователни и социални институции могат да се прилагат различни методи за мотивиране на деца, ползващи социална услуга за „резидентна грижа“ и откриване на техните силни страни (Thomas, 2011):

- Подкрепяща грижа. Този метод се фокусира върху създаването на подкрепяща среда, която насърчава чувство за сигурност и принадлежност, което е особено важно за деца, които са преживели травма или нестабилност в живота си.
- Психосоциална терапия. Подкрепата от специалист с цел осъзнаване и приемане на проблемите, свързани с привързаността, раздялата и загубата, може да помогне на

децата, ползващи социална услуга за „резидентна грижа“ да формират стабилни взаимоотношения и да изградят доверителни връзки с лицата, полагащи грижи и екипите от учители, отговорни за тяхното образование.

- Рефлексия. При този метод в спокойна и подкрепяща обстановка децата биват насърчавани да споделят ситуации от ежедневието, които ги притесняват или обезкуражават. Споделянето и рефлектирането върху предизвикателствата дават възможност на децата да осмислят своя личен опит и да идентифицират силните си страни.
- Работа с родители и представители на разширения семеен кръг. Когато е подходящо, работата за сплотяване на семейството може да осигури висока доза мотивация и усещане за надежда при децата.
- Приобщаващо образование. Приобщаващото образование е форма на образование, която в най-голяма степен отговаря на разнообразните потребности на децата, помагайки им да открият и развият своите уникални таланти и способности.

1.6 Ограничения и бариери при мотивирането на деца, ползващи социалната услуга „резидентна грижа“

Процесът по мотивиране на деца, ползващи социална услуга за „резидентна грижа“ често е съпътстван от множество ограничения и бариери, които изискват специализиран подход и професионален анализ. Едно от възможните ограничения е свързано със социалната среда, в която се отглеждат децата. Липсата на подходящи стимули и подкрепа в средата на социалната услуга от резидентен тип могат да провокират ниско самочувствие и обезверяване при голяма част от децата в учебна възраст. Като резултат може да се наблюдава липса на мотивация за постигане на лични и образователни цели. Специалистите в образователните институции и социалните услуги не бива да игнорират онези значими обстоятелства в живота на децата, които се асоциират с травми и емоционално напрежение, защото те рефлектират пряко върху възможностите за обучение (Миткова 2024).

Друга значима бариера в мотивационния процес при децата, ползващи социална услуга за „резидентна грижа“ е свързана с липсата на стабилност и сигурност в живота им като цяло. Динамиката на промените в условията за живот могат да доведат до усещане за несигурност и отчаяние, което от своя страна понижава мотивация за учене при децата. Защо тази бариера е толкова значима? Всяка промяна в средата на живот в резидентната социална услуга, която е близка до семейната, може да се разглежда като препятствие за формиране на дългосрочни образователни цели и ангажираност в учебния процес.

Въпреки наличието на предизвикателства и бариери, е важно да се подчертае, че с подходящи методи и стратегии за подкрепа може да се постигне стабилно ниво на мотивация при децата, настанени в резидентни социални услуги, ако подкрепящите специалисти успеят да спечелят тяхното доверие (Миткова, 2024). Индивидуалният подход в работата, оказването на емоционална подкрепа и създаването на стабилни доверителни връзки се явяват ключови фактори за образователното развитие на децата и постигането на високи академични резултати.

На база на гореизложението анализ могат да бъдат формулирани няколко основни извода. Наличието на силни страни на личността е свързано с по-висока мотивация и по-голям успех в различни области на живота, включително в образованието и академичния живот. В зависимост от силните страни на личността за академичен прогрес на децата, ползващи социалната услуга „резидентна грижа“, трябва да се прилага индивидуален подход и да бъдат подавани адекватни стимули. Тук също трябва да се има предвид, че мотивацията може да бъде вътрешна и външна, като вътрешната мотивация, която е свързана със задълбочен интерес към дадена дейност, е по-дълготрайна и по-ефективна за постигане на цели, включително академични. Различни техники за стимулиране на мотивацията, в това число индивидуални или групови, могат да бъдат ефективен инструмент за развитие на силните страни на личността на децата, настанени в социални услуги от резидентен тип.

Литература

Илчева, Ю. (2012) 'Необходимост от мотивационно обезпечаване на учебния процес', *Годишник на Минно-геоложкия университет том 55*, стр. 101-106. Достъпно на: <https://mgu.bg/wp-content/uploads/2021/10/jidd2.pdf> (Посетено на: 11 април 2024).

Линков, А. и колектив. (2005). *Подходи и практики в социалната педагогика*. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“

Маслоу, Е. (2018) *Към психология на битието*. София: Изток-Запад.

Миткова, Д. (2024) 'Личностно развитие при потребители, настанени в резидентни социални услуги', *Сборник „Социални изследвания 2022“*, стр. 97-112. Достъпно на: <https://tinyurl.com/bdd42ksd> (Посетено на: 23 април 2024).

Миткова, Д. (2024) 'Теоретико-методически аспекти на подходите и стратегиите за социална работа с недоброволни клиенти – деца от резидентни грижи', *Списание „e-Journal VFU“ брой 21*, стр. 111-139. Достъпно на: <https://tinyurl.com/53ymzyk7> (Посетено на: 10 април 2024).

Abraham, G. (2011) 'Motivation: Meaning, Characteristics, Theories, & Practices', *Bi-annual Bulletin*, pp. 35-44. Available at: <http://repository.smuc.edu.et/bitstream/123456789/1293/1/Goitom%20Abraham.pdf> (Accessed: 13 April 2024).

Bevins, D. (2018) 'Herzberg's Two Factor Theory of Motivation: A Generational Study', *Honors Theses. 530*. Available at: https://encompass.eku.edu/honors_theses/530 (Accessed: 10 April 2024).

Brodzinsky et al. (2021) 'Adoption and trauma: Risks, recovery, and the lived experience of adoption', *Child Abuse Negl.* 130 (Pt 2):105309. Available at: DOI 10.1016/j.chiabu.2021.105309 (Accessed: 30 April 2024).

Kumpulainen, K. et al. (2013) 'Building on the positive in children's lives: a co-participatory study on the social construction of children's sense of agency', *Early Child Development and Care* 184(2):1-19. Available at: DOI 10.1080/03004430.2013.778253 (Accessed: 29 April 2024).

Saleh, S. (2018) 'Personality traits and intrinsic motivation on academic performance', *International Journal of Engineering & Technology*, 7 (4.28), pp. 317-322. Available at: DOI 10.14419/ijet.v7i4.28.22607 (Accessed: 29 April 2024).

Thomas, N. (2011) 'Critical Commentary: Care Planning and Review for Looked After Children: Fifteen Years of Slow Progress?', *The British Journal of Social Work Vol. 41*, pp. 387-398. Available at: <https://www.jstor.org/stable/43771419> (Accessed: 15 April 2024).

Yang, Y. and Ling, Q. (2023). 'The influence of existence-relatedness-growth need satisfaction and job burnout of young university teachers: the mediating role of job satisfaction', *Front Psychol.* 3:14:1205742. Available at: DOI 10.3389/fpsyg.2023.1205742 (Accessed: 10 April 2024).